

RZECZPOSPOLITE PARTYZANCKIE

**enklawy
wolności**

katalog wystawy

**RZECZPOSPOLITE
PARTYZANCKIE**
enklawy wolności

katalog wystawy
Kraków 2025

© Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie
Kraków 2025

Redakcja:

Arkadiusz Bąk, Monika Karolczuk

Autorzy tekstów:

Anna Radecka, Piotr Wierzbicki

Redakcja językowa i korekta:

Julia Hamela

Recenzja wystawy:

Prof. dr hab. Grzegorz Mazur

Projekt okładki:

Tomasz A. Kalita

Na okładce:

przód: Rozbrojona grupa żandarmów z posterunku w Działoszycach prowadzona przez oddział ppor. Tomasza Adrianowicza „Pazura” oraz kompanię „Dzieciół” ppor. Walerego Zaroda „Prądyńskiego” w czasie akcji zajęcia miasteczka, 26 lipca 1944 r., zbiory Muzeum AK;
tył: Kwatera dowództwa 8 Oszmiańskiej Brygady AK przy rynku w Dziewieniszkach, zbiory M. Butkiewicza

Projekt graficzny i skład:

Tomasz A. Kalita, Piotr Poniedziałek

Zdjęcia eksponatów i przestrzeni wystawienniczej:

Igor Stanisławski

Wydawca i dystrybucja:

Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie
ul. Wita Stwosza 12, 31-511 Kraków

Seria w ramach Biblioteki Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, nr 19

ISBN 978-83-8368-419-2 (druk)

ISBN 978-83-8368-420-8 (pdf)

Wydanie I

Egzemplarz bezpłatny

Publikacja współfinansowana przez Urząd do Spraw Kombatantów i Osób Represjonowanych

Kraków

MAŁOPOLSKA

Muzeum Armii Krajowej
im. gen. Emila Fieldorfa Nila w Krakowie

Druk:

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

„Panien rój, kwiatów rój i sztandary. /
Równy krok, śmiały wzrok, bruk aż drży. /
Alejami z paradą będziem szli defiladą /
W wolną Polskę, co wstała z naszej krwi” –
kreślił w pieśni *Chłopcy silni jak stal* wizję
zakończenia wojny młody poeta, żołnierz
Armii Krajowej, Józef Szczepański „Ziutek”.
W imię takiego zwycięstwa od września
1939 roku, kiedy Polska została zaatakowa-
wana przez Niemcy i Związek Sowiecki,
przelano morze krwi. Ten bezmiar ofiary
i cierpienia nie przełożył się na powojenny
kształt Polski. Ponad głowami narodów
Europy Środkowej alianci zdecydowali
o oddaniu jej w sowiecką strefę wpływów.
Nie było w niej miejsca na niepodległą i wol-
ną Polskę. Pierwszymi ofiarami tych decyzji
byli żołnierze Armii Krajowej i innych
niepodległościowych formacji, działacze
struktur Polskiego Państwa Podziemnego
aresztowani przez NKWD, Smiersz, Urząd
Bezpieczeństwa, zsyłani w głąb Związku
Sowieckiego. Nim to nastąpiło, w 1944
roku, od Wileńszczyzny, po Świętokrzyskie
i Małopolskę, oddziałom AK udało się wy-
zwolić z rąk niemieckich tereny, na których,
na kilka dni, niekiedy tygodni, a nawet
miesięcy, powstały skrawki wolnej Polski
– Rzeczpospolite Partyzanckie. Te krótkie
momenty swobody pokazujemy na wystawie
w Muzeum Armii Krajowej. Na setkach zdjęć
sceny jak z pieśni Szczepańskiego, radosne
twarze, „panien rój, kwiatów rój...”. Ta chwila
wolności, po latach niemieckiego terroru,
zbrodni i pogardy, musiała im wystarczyć
na następnych kilka dekad, nim wróciła nie-
podległa Polska. Wróciła też z pamięci o ich
krwi. Dzisiaj im wszystkim – żołnierzom
Rzeczpospolitych Partyzanckich – Muzeum
Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa
„Nila” w Krakowie oddaje hołd.

dr Jarosław Szarek
Dyrektor Muzeum Armii Krajowej
im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie

Rzeczpospolite partyzanckie – enklawy wolności

Tak naprawdę twórcami i bohaterami Rzeczpospolitej Partyzanckiej są żołnierze miejscowych placówek Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich.

Czesław Oczkowicz¹

W 2024 r. przypadła 80. rocznica jednej z największych operacji podziemnej armii w okupowanej Europie, noszącej kryptonim „Burza”. Została ona zapoczątkowana przez Armię Krajową po 4 stycznia 1944 r., gdy wojska sowieckie na Wołyniu przekroczyły granicę II Rzeczypospolitej. Była ona alternatywą do powszechnego powstania, jakie planowała pierwotnie AK w latach 1940–1942. Warunki polityczne i militarne zmusiły Komendę Główną AK do opracowania planu o charakterze dywersyjno-sabotażowym, który miał być wdrażany sukcesywnie wraz z wkraczaniem wojsk sowieckich od wschodu na terytorium Polski. „Burza” miała być czymś pośrednim pomiędzy prowadzoną już walką bieżącą, a powstaniem powszechnym, w klasycznym tego słowa znaczeniu, które w zaistniałych warunkach nie mogło być uruchomione. Była zatem pomyślana jako otwarta walka partyzancka o doraźne cele militarne. Przy czym zakładano, że w zależności od sytuacji i uwarunkowań terenowych ostateczna rozprawa z wrogiem mogła przybrać charakter „Burzy” albo powstania. To miało swoje odbicie w rozkazodawstwie poszczególnych okręgów, a prace przygotowawcze i plany szły dwutorowo, co oznaczało, że na danym terenie mogły mieć miejsce dwie formy walki. W jednym przypadku AK miało pomóc Armii Czerwonej w zajęciu danego terenu, a w drugim samodzielnie go zdobyć i utrzymać. Mimo starań polskich historyków do dziś nie udało się w pełni

przedstawić złożonego charakteru tej operacji, mimo że powstały liczne opracowania² oraz wystawy poświęcone temu zagadnieniu, m.in. w Muzeum Powstania Warszawskiego³ czy też Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie. W tym ostatnim tematyka operacji „Burza” stała się zwieńczeniem wystawy stałej zatytułowanej „Polskie Państwo Podziemne i jego siły zbrojne”⁴. Jednym ze sposobów na przybliżenie tematyki „Burzy” i zarazem ujęcie całościowe zjawiska, jakie jej towarzyszyło, czyli tworzenia się obszarów wolnych od okupacji niemieckiej, jest wystawa zatytułowana „Rzeczpospolite partyzanckie – enklawy wolności”. Zaprezentowała ona wysiłek żołnierzy AK podjęty w trakcie akcji „Burza” od stycznia 1944 r. do stycznia 1945 r., którego wynikiem było powstanie wolnych od okupacji terenów kontrolowanych przez AK, nazwanych rzeczpospolitymi lub republikami partyzanckimi. Oprócz okresu 1944 r. i początku 1945 r. ekspozycja podejmuje zagadnienia pierwowzorów rzeczpospolitych (republik) partyzanckich, do których zaliczyć można stworzony przez mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala” i jego Oddział Wydzielony Wojska Polskiego obszar wolny od okupacji niemieckiej na Kielecczyźnie na przełomie 1939 i 1940 r. Warto zaznaczyć, że na wystawie stałej w Muzeum AK temat dotyczący mjr. Dobrzańskiego i jego OWWP jest jednym z otwierających ekspozycję, prezentowane są tam resztki dziennika tej

jednostki⁵. Dalej mamy samoobrony polskie działające w latach 1943–1944 na terytorium dawnych województw wschodnich II RP, tj. stanisławowskiego, wołyńskiego i lwowskiego. Ich celem była obrona ludności polskiej przed działaniami ludobójczy mi ukraińskich nacjonalistów (tzw. rzezi wołyńskiej), która także doczekała się odrębnej wystawy czasowej w Muzeum AK⁶. Po tym wstępie zostały przedstawione najważniejsze tereny uwolnione spod okupacji niemieckiej na obszarze wschodnim II RP, tj. Republika Zasmicka, funkcjonująca pomiędzy Kowlem a Włodzimierzem Wołyńskim w kwietniu 1944 r., utworzona przez 27 Wołyńską Dywizję Piechoty AK (i w tym przypadku Muzeum AK miało odrębną wystawę czasową⁷), czy też Republika Dziewieniska i Rzeczpospolita Turgielska utworzone w powiatach oszmiańskim i wileńskim, funkcjonujące od stycznia po lipiec 1944 r. Jednocześnie jako enklawy wolności ukazano wyzwolone przez AK w lipcu 1944 r. Wilno (operacja „Ostra Brama”) i Lwów, gdzie rozegrały się walki uliczne (w tym wypadku Muzeum AK też stworzyło wystawę czasową)⁸. Przedstawiono również 550-kilometrowy marsz Zgrupowania Stołpecko-Nalibockiego do Puszczy Kampinoskiej i powstanie Rzeczpospolitej Kampinoskiej, a także jej funkcjonowanie wraz z działaniami związanymi ze wsparciem Powstania Warszawskiego. Wystawa zawiera materiały odnoszące się do powstańczej formy walki w czasie „Burzy”, prezentując wyzwolone przez oddziały AK tereny Warszawy jako obszary wolnej Polski. Jest to widoczne w przestrzeni odnoszącej się do walk w stolicy i ukazane zostało m.in. poprzez fotografie Sylwestra „Krisa” Brauna⁹, a także portrety powstańców zaczerpnięte ze zbioru dokumentów powstańców pochodzących z obozu jenieckiego

Stalag XI B Fallingbomel, znajdującego się w zbiorach Muzeum AK. Na kolejnych planach odnajdujemy republiki/rzeczpospolite Pińczowską (Kazimiersko-Proszowicka Rzeczpospolita Partyzancka), która obejmowała ok. 1000 km² (powiaty miechowski i pińczowski), Wszachowską, gdzie osobne miejsce poświęcono dwudniowej zwycięskiej bitwie o Radoszyce (2–3 VIII 1944 r.), oraz Iwonicką, które funkcjonowały między lipcem a wrześniem 1944 r. Dalej zetknijemy się z republikami/rzeczpospolitymi Raciechowicką i Ochotnicką w Małopolsce, z których jedna przetrwała do stycznia 1945 r., kończąc tym samym realizację „Burzy” przez AK. Wystawa „Rzeczpospolite partyzanckie. Enklawy wolności” jako pierwsza tego typu ekspozycja prezentuje przekrojowo zagadnienie republik partyzanckich. Celem jej autorów było połączenie szerokiego ujęcia tej tematyki wraz z nieznanymi lub mało znanymi epizodami oraz unikalnymi eksponatami. Przede wszystkim wprowadzono jako równoważny element nazewnictwa „enklawy wolności” albo „enklawy wolnej Polski”. To pozwoliło włączyć też do tej historii operację „Ostra Brama”, walki o Lwów czy też Powstanie Warszawskie, bowiem w tych wyzwolonych miastach, a bardziej ich częściach powstały w niektórych dzielnicach enklawy wolności, gdzie – podobnie jak i w republikach partyzanckich – zaczęły jawnie działać organy Polskiego Państwa Podziemnego. Jak wyżej już wspomniano, wystawa opiera się na mało znanych lub nieznanach archiwaliach oraz zdjęciach z wielu źródeł, tj. instytucji, muzeów i osób prywatnych. Można tu wymienić fragmenty zachowanego dziennika Oddziału Hubala ze zbiorów Muzeum AK, fotografie autorstwa żołnierza AK Feliksa Konderki pokazujące Republikę Wszachowską, skan oryginalnej przysięgi

AK z dokumentów 1 PSP AK czy też wymienione już wcześniej pamiątki po powstańcach warszawskich z Fallingbistel. Pokazano istotę akcji „Burza” – na blisko trzydziestu planszach ujęto republiki i działania przeprowadzone w jej ramach na obszarze II RP: na Wołyniu, Wileńszczyźnie, Nowogródczyźnie, Kielecczyźnie, Mazowszu i w Małopolsce. W tym miejscu warto też nawiązać do unikatowych eksponatów, m.in. ze zbiorów Muzeum AK, takich jak na przykład sztandar myślenickiego zgrupowania partyzanckiego „Kamiennik” i proporzec Oddziału Partyzanckiego „Śmiały”, wykonany w Krakowie w lipcu 1944 r., przekazany dowódcy oddziału Władysławowi Fajkowskiemu „Śmiałemu” 28 lub 29 VII 1944 r. Kolejne to obiekty dotyczące Republiki Pińczowskiej, włącznie ze zrzutową radiostacją. Inne są np. związane z Rzeczpospolitą Iwonicką, a wśród nich jest m.in. torba z czasów walk najmłodszego i wciąż żyjącego żołnierza tej republiki, Ryszarda Sługockiego, który przybył na otwarcie wystawy i opowiedział o swoich przeżyciach związanych z walką w szeregach partyzantów Rzeczypospolitej Iwonickiej. Innym przykładem wyjątkowych eksponatów są pamiątki po powstańcach warszawskich przekazane Muzeum i zaprezentowane na wystawie, jak np. przedmioty pozostałe po rodzinie Brugierów-Imielów, gdzie trzy kobiety – matka Stefania i dwie córki Czesława i Maria – były uczestniczkami powstania, a jedna z nich (Czesława) poległa, gdy ratowała powstańca; na jej torbie sanitariuszki zachowały się ślady krwi. Dodatkowo warto zaznaczyć, że wszystkie panie były spokrewnione ze znanym patriotą, pisarzem, uczestnikiem walki o polski Śląsk Emanuelem Imielą, twórcą hymnu powstańców śląskich, a ich wujem był mjr Stanisław Ateński, pilot z Dywizjonu 301, który niósł

pomoc powstaniu. Pamiątki po nich zaprezentowano przy okazji otwarcia ekspozycji. Warto też zwrócić uwagę na ujęcie powojennych losów żołnierzy AK uczestniczących w tworzeniu republik partyzanckich, jak np. kpt. Antoniego Hedy „Szarego”, dowódcy II batalionu 3 Pułku Piechoty Legionów, który po rozwiązaniu AK walczył z „władzą ludową” jako dowódca oddziału zbrojnego, m.in. dowodził rozbiciem więzienia w Kielcach w nocy z 4/5 sierpnia 1945 r.; aresztowany przez UB w 1948 r., otrzymał cztery wyroki śmierci, zamienione na dożywocie po interwencji oficerów AL, z którymi współpracował w 1944 r. Jeszcze bardziej dramatyczne, bo zakończone śmiercią sprowokowaną przez funkcjonariuszy UB, były losy ppłk. Antoniego Wiktorowskiego „Kruka”, dowódcy 2 Pułku Piechoty Legionów AK, czy ppłk. Antoniego Żółkiewskiego „Lina”, dowódcy 2 Dywizji Piechoty Legionów AK. Losom takich postaci została poświęcona osobna plansza z wymownym cytatem odnoszącym się do frazy przysięgi AK – „Niepodległość nie była dla nich nagrodą”. Plansza ta stanowi swoiste podsumowanie wystawy, gdzie biogramy i fotografie żołnierzy oraz dowódców AK sąsiadują z plakatem propagandy komunistycznej. Istotny element wzmacniający przekaz ekspozycji stanowią starannie dobrane cytaty. Całość uzupełniają kalendarium oraz wielkoformatowe fotografie, ukazujące m.in. marsz na pomoc Warszawie oddziałów AK z Okręgu Kieleckiego w ramach akcji „Zemsta” czy też zdjęcie otwierające wystawę, przedstawiające wkroczenie na rynek w Działoszycach akowskich oddziałów partyzanckich. Orientację w zagadnieniu ułatwia mapa II Rzeczypospolitej z zaznaczonymi miejscami istnienia republik/rzeczypospolitych partyzanckich, a dodatkowym przestrzennym elementem

jest makietą wozu bojowego używanego przez Armię Czerwoną, którym Sowietci dotarli na teren Republiki Wszachowskiej. Wystawa stała się też okazją do przekazania przez rektora Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie prof. Jerzego Lisa do zbiorów Muzeum AK pamiątek po ojcu, żołnierzu AK z Rzeszowszczyzny, mjr. Józefie Lisie „Tajfunie”, który brał udział w akcji rozbicia więzienia w Rzeszowie.

W powstanie ekspozycji i tworzenie tekstów były zaangażowane dwie instytucje i ich pracownicy, tj. Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie oraz Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Pomysłodawcą wystawy była Anna Radecka, pracownik Muzeum AK, która jest także współautorką scenariusza napisanego ze współkuratorem Piotrem Wierzbickim, również pracownikiem Muzeum. Efektem tej pracy jest dzieło, które stanowi hołd złożony żołnierzom Armii Krajowej walczącym 80 lat temu w operacji „Burza”. W tym miejscu kuratorzy wystawy pragną złożyć gorące podziękowania wszystkim instytucjom i osobom, które użyczyły materiałów i zdjęć pozwalających tak szeroko po raz pierwszy całościowo zaprezentować fenomen rzeczpospolitych partyzanckich.

dr Piotr Wierzbicki
Kurator wystawy

¹ Wywiad A. Gąciarza z C. Oczkowiczem, *Rzeczpospolita Partyzancka to był strategiczny ewenement*, „Dziennik Polski” 27 VII 2018 r.

² Np. *Operacja „Burza” i Powstanie Warszawskie 1944*, pod red. K. Komorowskiego, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, RYTM, Warszawa 2002; M. Ney-Krwawicz, *Armia Krajowa. Szkic historyczny*, ARS Print Production, Warszawa 1999; T. Przyłucki, *Czas Burzy w 50. rocznicę operacji „Burza”*, Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej, Warszawa 1994.

³ Część wystawy w Muzeum Powstania Warszawskiego otwartej w 2004 r., zatytułowana „Akcja»Burza«”.

⁴ Otwarta w 2012 r. wystawa stała w Muzeum AK w Krakowie posiada przestrzeń zatytułowaną „Burza” wraz z materiałami multimedialnymi i filmem „Burza”, jest to część kulminacyjna ekspozycji.

⁵ Powstało opracowanie dziennika – „Hubal”. *Dziennik bojowy. Dziennik Oddziału Wydzielonego Wojska Polskiego mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”*, oprac. P. Skorut i P. Wierzbicki, Kraków 2025.

⁶ Wystawa ta została zaprezentowana w lipcu 2013 r., jej autorami byli M. Spórna, P. Wierzbicki, P. Wywiał i P.M. Boroń, a kuratorem P. Wierzbicki. Towarzystwo jej konferencja naukowa zatytułowana „Zagłada ludności wschodnich województw II RP w latach II wojny światowej dokonana przez ukraińskich nacjonalistów – w 70. rocznicę krwawej niedzieli wołyńskiej” – Kraków, 10 lipca 2013 r.

⁷ Wystawa „Burza zaczęła się na Wołniu”, 2014 r., Muzeum AK, autor tekstów P. Wywiał.

⁸ Wystawa „Burza we Lwowie”, Muzeum AK, lipiec 2014 r., teksty P. Wywiał.

⁹ W Muzeum AK powstała również wystawa czasowa w 2024 r. prezentowana w Hiszpanii, bazująca na tych materiałach, dotycząca Powstania Warszawskiego, pt. „63 dni Powstania Warszawskiego 1 sierpnia – 2 października 1944 r. w fotografiach Sylwestra Brauna ps. »Kris« ze zbiorów Muzeum Armii Krajowej w Krakowie”. Hiszpańskim kuratorem wystawy jest Eduardo Ocampo. Jej autorami są pracownicy Muzeum AK: J. Chudzicka, P. Rychlik i R. Springwald (polski kurator).

Republika Zasmycka, styczeń–marzec 1944 r.

Rzeczpospolita Turgielska, wiosna 1944 r.

Republika Dziezieniska, wiosna 1944 r.

Republika Stolpecko-Nalibocka, jesień 1943 r. – lato 1944 r.

Republika Wszachowska, 1–9 VIII 1944 r.

„Obóz Warowny”, 5–13 IX 1944 r.

Republika Pińczowska (Rzeczpospolita Kazimiersko-Proszowicka), 20 VII–10 VIII 1944 r.

Rzeczpospolita Hyżneńsko-Niebylecka, lipiec–sierpień 1944 r.

Rzeczpospolita Kampinoska, sierpień–wrzesień 1944 r.

Rzeczpospolita Iwonicka, 26 VII–20 IX 1944 r.

Rzeczpospolita Raciechowicka, 28 VII–18 IX 1944 r.

Republika Ochotnicka, 22 IX 1944 r.–21 I 1945 r.

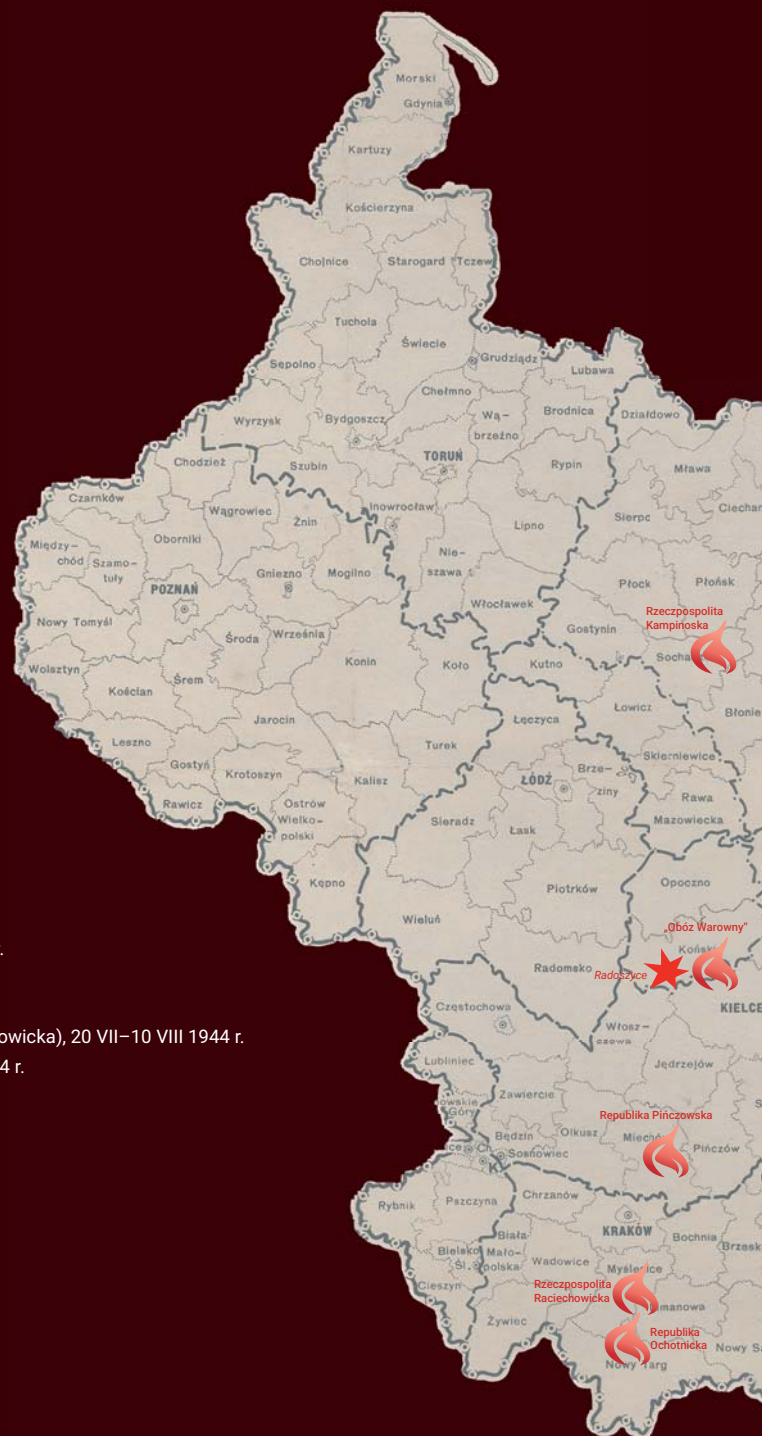
„Ostra Brama” w Wilnie, 7–13 VII 1944 r.

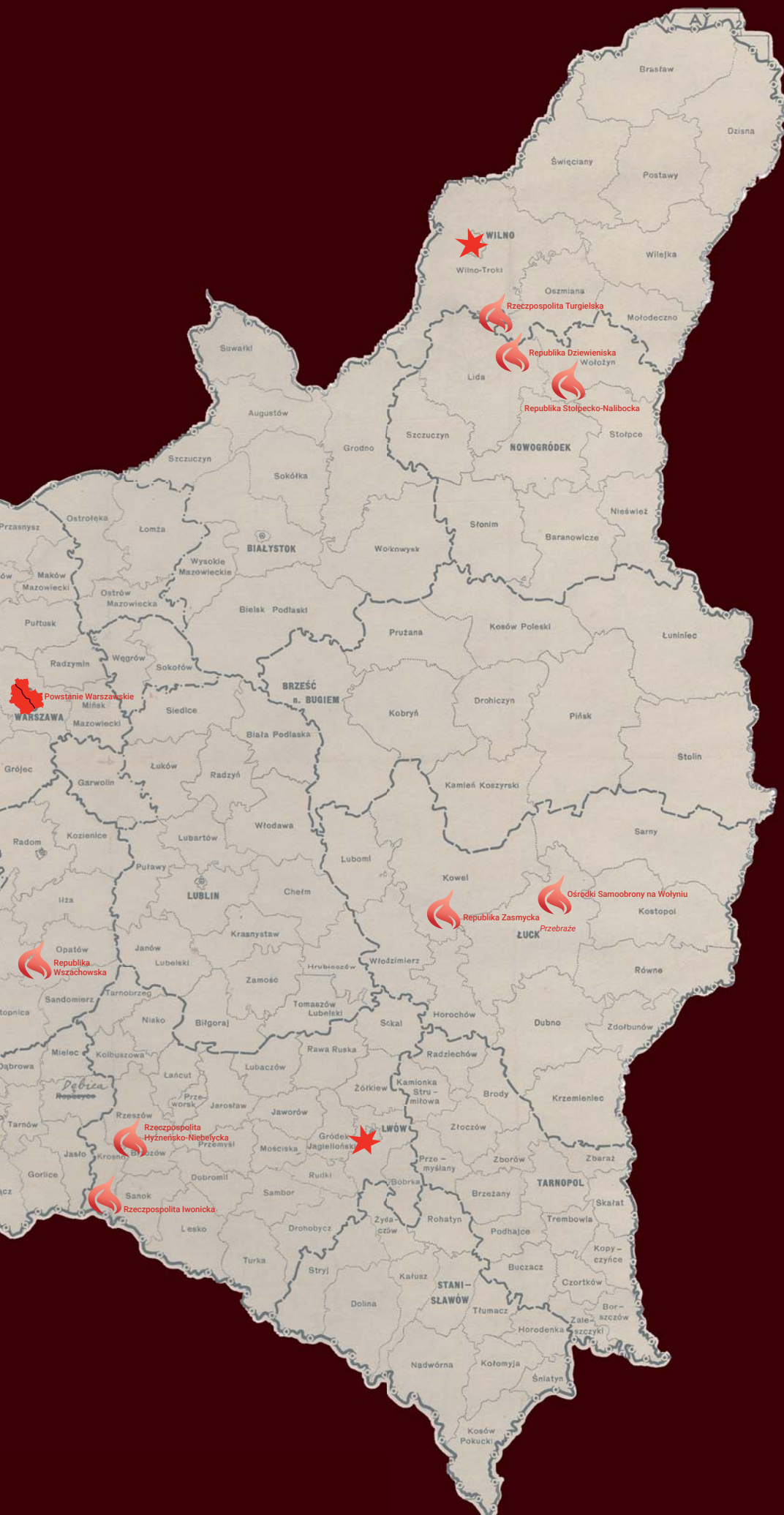
„Burza” we Lwowie, 22–27 VII 1944 r.

Bitwa pod Radoszycami, 2–3 IX 1944 r.

Powstanie Warszawskie, 1 VIII–2 X 1944 r.

Kalendarium rzeczpospolitych partyzanckich – enklaw wolności w latach okupacji niemieckiej

Oddział Wydzielony WP mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”	Pierwowzór republik partyzanckich – teren zajęty przez Oddział Wydzielony mjr. „Hubala” – obszar Kielecczyny – Puszcza Świętokrzyska, 28 września 1939 r. – 25 czerwca 1940 r.
Ośrodki samoobrony na Wołyniu, 1943–1944 r.	• pierwsze ośrodki samoobrony: przełom 1942/1943 r. • początek rzezi wołyńskiej – eksterminacji Polaków przez Ukraińców: 11 lipca 1943 r. „krwawa niedziela wołyńska” • największe ośrodki samoobrony: Przebraże, Rybcza, Stara Huta i Huta Stepańska, Ostróg nad Horyniem, Zasmyki, Antonówka
Republika Zasmycka	Pomiędzy Kowlem a Włodzimierzem Wołyńskim, rejon koncentracji oddziałów, które weszły w skład 27 WDP, połowa stycznia – 20 kwietnia 1944 r., trzy miesiące wolnej Polski.
Enklawa ppor. Czesława Zajączkowskiego „Ragnera”	IV batalion 77 Pułku Piechoty AK, wcześniej OP312, tzw. Zgrupowanie Nadniemeńskie. Obszar na południe od Lidy z ośrodkiem w miejscowości Bielica, styczeń–czerwiec 1944 r.
Republika Dziewieniska	Powiat oszmiański, wiosna–czerwiec 1944 r.
Rzeczpospolita Turgielska	Tereny południowo–wschodnie województwa wileńskiego, kwiecień–lipiec 1944 r.
Operacja „Ostra Brama”	Wyzwolenie Wilna – 7–13 lipca 1944 r.
Republika Stołpecko–Nalibocka	Nowogródzczyzna – północno–zachodnia część województwa nowogródzkiego, powiaty: Szczuczyn, Lida, Iwieniec, Stołpce, czerwiec–lipiec 1944 r.
Walka o Lwów	22–27 lipca 1944 r.
„Kocioł lubelski”	Lubelszczyzna, rejon stacjonowania 27 WDP AK w lasach parczewsko–włodawskich, opanowanie m.in. miejscowości: Bełżec, Wąwolnica, Urzędów, Końskowola, Lubartów. Okres dwuwładzy. 17–26 lipca 1944 r.

Rzeczpospolita Kampinowska	Przemarsz Zgrupowania Stołpeckiego pod dowództwem por. Adolfa Pilcha „Góry”/„Dolina” (29 czerwca – 30 lipca 1944 r.), gminy Młociny i Zaborów, 1 sierpnia – 27 września 1944 r.
Powstanie Warszawskie	1 sierpnia – 2 października 1944 r.: • Mokotów – 1 sierpnia – 27 września • Żoliborz – 1 i 4 sierpnia – 30 września • Śródmieście – 1 sierpnia – 2 października
Republika Wszachowska	Teren opanowany przez 2 DP AK ok. 150 km ² , lasy wszachowskie na zachód od Iwanisk, 1–9 sierpnia 1944 r.
Radoszyce	Dwudniowa bitwa stoczona 2 i 3 września 1944 r., opanowanie miasta.
„Obóz Warowny”	2 Dywizji Piechoty Legionów AK. Teren koncentracji 2 DP Legionów AK na wschód od szosy Kielce-Sielpia-Mniów obejmujący kilkadziesiąt km ² , 5–13 września 1944 r.
Republika Pińczowska (Kazimiersko-Proszowicka Rzeczpospolita Partyzancka)	Powiat pińczowski, wschodnia część powiatu miechowskiego, teren ok. 1000 km ² , 20 lipca – 10 sierpnia 1944 r.
Rzeczpospolita Iwonicka	Iwonicz-Zdrój i okolica, 26 lipca – 20 września 1944 r.
Rzeczpospolita Hyżneńsko-Niebylecka	Pogórze Strzyżowskie i Dynowskie, na południe od Rzeszowa, lipiec–sierpień 1944 r.
Rzeczpospolita Raciechowska	Pasmo Lubomira i Łysiny, na południowy wschód od Myślenic, 28 lipca – 18 września 1944 r.
Republika Ochotnicka	Teren wsi Ochotnica Dolna i Górna, przyległych przysiółków oraz Szczawy, obszar pacyfikowany, ale nieopanowany przez Niemców, 22 września 1944 r. – 21 stycznia 1945 r.

Operacja „Burza”

Wobec zmieniającej się sytuacji na froncie wschodnim po klęsce Niemiec pod Stalingradem i Kurskiem oraz szybkiego marszu Armii Czerwonej w kierunku ziem polskich dotychczasowe plany powstania powszechnego na całym terytorium Rzeczypospolitej uległy modyfikacji i zostały zastąpione planem wzmożonej akcji dywersyjnej pod kryptonimem „Burza”, przy jednoczesnym zachowaniu w mocy zarządzeń wydanych na wypadek powstania.

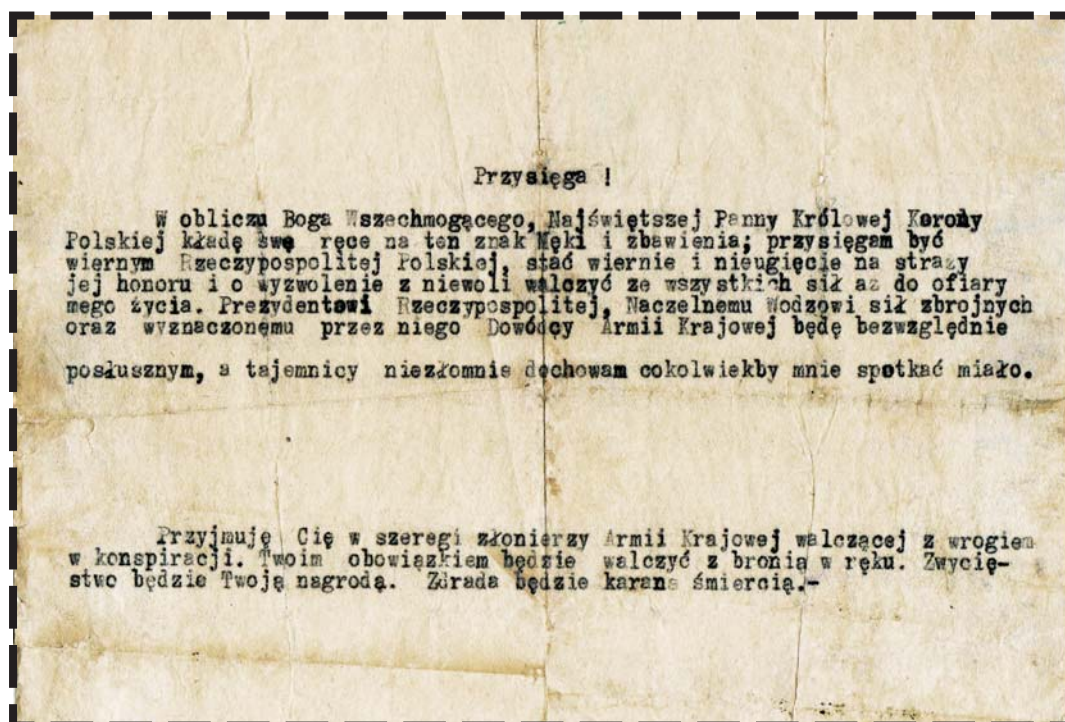
Zgodnie z rozkazem 1.300/III do operacji „Burza” Komendanta Głównego AK gen. bryg. Tadeusza Komorowskiego „Bora” z 20 listopada 1943 r. działania zbrojne miały polegać na „zaciętym nękanii cofających się straży tylnych niemieckich i na silnej dywersji na całej głębokości terenu, aby po zwycięskiej walce wobec wkraczającej na ziemie nasze

regularnej armii rosyjskiej – wystąpić w roli gospodarza”.

Jednocześnie zakładano, że w zależności od sytuacji i warunków na danym terenie ostateczna rozprawa z wrogiem miała mieć charakter „Burzy” bądź powstania, lub „Burzy” w pewnych miejscach, a w innych powstania, co znalazło odbicie w rozkazodawstwie okręgów, gdzie opracowywano plany operacyjne. Prace planistyczne i przygotowawcze szły dwutorowo. Przewidywano w nich obie formy walki – „Burzę” i powstanie, które mogą naprzemiennie wystąpić na danym obszarze. Oznaczało to, że oddziały AK miały ułatwiać Armii Czerwonej opanowanie wyznaczonych ognisk walk i zajęcie terenu, a w planach powstańczych miało je samodzielnie zdobywać i utrzymać.

Opaski Zgrupowania
Partyzanckiego „Żelbet” AK
[zbiory Muzeum AK
w Krakowie]

Przysięga AK
[zbiory Muzeum AK w Krakowie]

Podstawowy cel „Burzy”:

[...] podkreślenie naszej woli bicia Niemców i to nawet w wypadku niekorzystnego dla nas stosunku sił, czyli wśród okoliczności nie zezwalających na podjęcie powstania powszechnego oraz samoobrona przed wyniszczeniem nas przez wycofujących się Niemców [...]. Działania będą polegały na zaciętym nękaniu cofających się straży tylnych niemieckich [...], na silnej dywersji na całej głębokości terenu, w szczególności na komunikację [...].

Rozkaz Komendanta Głównego AK gen. bryg. T. Komorowskiego
„Bora” precyzujący założenia planu „Burza”, 20 listopada 1943 r.

Mjr Henryk Dobrzański „Hubal” Oddział Wydzielony Wojska Polskiego – Kielecczyzna, lasy świętokrzyskie, 1939–1940 r.

Plut. Józef Lewandowski „Lech” – podoficer Oddziału Wydzielonego Wojska Polskiego mjr. „Hubala”. Gatki Krzczonowskie, marzec 1940 r.
[zbiory Muzeum AK]

Pierwsze oddziały partyzanckie i pierwowzór republiki partyzanckiej podczas II wojny światowej stworzyli żołnierze Wojska Polskiego, którzy nie złożyli broni w 1939 r., chcieli walczyć z niemieckim i sowieckim okupantem. Symbolem porwraśniowej walki był Oddział Wydzielony Wojska Polskiego stworzony przez mjr. Henryka Dobrzańskiego ps. „Hubal”, który liczył w marcu 1940 r. ok. 300 żołnierzy. Operował on od jesieni 1939 r. do lata 1940 r. na Kielecczyźnie w lasach świętokrzyskich. „Hubal” równocześnie organizował konspirację (powołał Okręg Bojowy Kielce). Mimo kontaktów ze strukturami konspiracyjnymi nie podporządkował się rozkazowi zaprzestania walki. Od października 1939 r. do kwietnia 1940 r. stoczył kilka potyczek z oddziałami niemieckimi (Podzamcze, Huciska, Szałas, Skłoby). W odwecie w kwietniu 1940 r. Niemcy spalili kilka wsi, m.in. Adamów, Skłoby, Stefanków, za pomoc „hubalczykom” mordując kilkuset cywilów. „Hubal” poległ 30 kwietnia 1940 r. pod Anielinem, podczas operacji niemieckiej, której celem była likwidacja oddziału. Resztki jednostki przetrwały do czerwca 1940 r.

Karta z Dziennika bojowego OWWP mjr. Henryka Dobrzańskiego „Hubala”
[zbiory Muzeum AK]

Rzeczpospolite partyzanckie to enklawy wolnej Polski, tereny opanowane przez siły własne AK i utrzymane przez dłuższy czas, zamieszkałe przez stałych mieszkańców, którzy znaleźli się pod władzą i opieką polskiego wojska. Obszary te powstawały w wyniku akcji partyzanckich oraz działań powstańczych w okresie poprzedzającym lub w toku wykonywania zadań operacji „Burza”. Realizacją powstańczej formy walki było również zdobywanie miast, samodzielne lub wspólnie z Armią Czerwoną.

Rzeczpospolite partyzanckie i walka o miasta były najbardziej wymownymi wystąpieniami zbrojnymi, które przyniosły największe spełnienie i momenty chwały dla żołnierzy AK, jednocześnie będąc źródłem głębokich przeżyć, uniesień i radości dla umęczonego okupacją i terrorem polskiego społeczeństwa.

MUZEUM AK – INSTYTUCJA KULTURY MIASTA KRAKOWA I WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Muzeum Armii Krajowej
im. gen. Emila Fieldorfa-Nile w Krakowie